

Cik pašsaprotama ir „parasti veicamās komercdarbības” koncepcija?

2017. gada 13. jūlijā stājās spēkā grozījumi Komerclikumā, papildinot likumu ar 6. sadaļu „Darījumi ar saistītajām personām”, kuras 184.² panta pirmajā daļā noteikts, ka regulējums darījumiem ar saistītajām personām „attiecas uz darījumiem, kas nav slēgti sabiedrības parasti veicamās komercdarbības ietvaros vai neatbilst tirgus nosacījumiem”.

2017. gada 4. oktobrī stājās spēkā grozījumi Finanšu instrumentu tirgus likumā, papildinot likumu ar 59.¹ pantu, kas regulē netipiska un nozīmīga apjoma darījuma ar saistīto pusi noslēgšanu un atklāšanu kapitālsabiedrībām, kuras akcijas iekļautas regulētajā tirgū. Šā panta otrajā daļā noteikts, ka „netipisks darījums šā panta izpratnē ir kapitālsabiedrības darījums, kas nav slēgts kapitālsabiedrības parasti veicamās komercdarbības ietvaros vai neatbilst parastajiem tirgus nosacījumiem”.

Lai gan atsauce uz „parasti veicamo komercdarbību” ir sastopama arī citos Komerclikuma pantos (piemēram, Komerclikuma 121. panta otrā daļa, 84. pants) un tiek bieži izmantota arī M&A (*mergers & acquisitions*) darījumu dokumentos, **likumdevējs nevienā Latvijas normatīvajā aktā nav definējis, pie kādiem kritērijiem komersanta darījumus varētu uzskatīt par „parasti veicamo komercdarbību”.**

Līdz ar to, ja normatīvajā līmenī šādas vienotas definīcijas nav, kā lai komersants spēj patstāvīgi izvērtēt un gūt pārliecību, vai plānotais darījums būtu uzskatāms par darījumu, kas slēgts sabiedrības „parasti veicamās komercdarbības ietvaros”? Piemēram, ja komersants nekad nav ņēmis konkrēta veida aizdevumu, bet šādu aizdevumu ņemšana konkrētajā industrijā ir ierasta lieta, vai šāda aizdevuma

ņemšana tiks uzskatīta par aizdevumu, kas ņemts „parasti veicamās komercdarbības ietvaros”? Vai arī gadījumā, ja sabiedrība pārdod liekus krājumus, kas iepriekš tika darīts tikai ļoti retos gadījumos, vai šādu aktīvu pārdošana ir uzskatāma par darbību, kas veikta „parasti veicamās komercdarbības ietvaros”?

„Parasti veicamās komercdarbības” jēdziena tvērums

Juridisko terminu vārdnīcā *Black's Law Dictionary* „parasti veicamās komercdarbības” jēdziens nav diez cik izsmelošs un ir apzīmēts kā „ierasta rutīna, organizējot tirdzniecību vai biznesu”¹.

Vēsturiski „parasti veicamās komercdarbības” koncepcija juridiskajā aprītē parādījās tikai 18. gadsimta vidū, un tas nav uzskatāms par tiesību zinātnieku izgudrojumu². Francijas Komerckodeksa komentāros var atrast šādu „parasti veicamās komercdarbības” apzīmējumu: „parastā profesionālā darbība jāsaprot kā profesionāla darbība ar sistemātisku raksturu. Ne katra parasta (sistemātiska) darbība, kura ir saistīta ar komerciālajiem aktiem, ir uzskatāma par komerciālu, bet tikai tā, kurai ir profesionāls raksturs. Piemēram, ja komersants parasti norēķinās ar saviem preču piegādātājiem ar vekseliem, tad viņa darbība tiks kvalificēta kā komercdarbība tikai gadījumā, ja piegādes tiks veiktas komersanta veiktās profesionālās darbības ietvaros”³.

Lai gan universālas definīcijas šim jēdzienam nav, pētot šīs koncepcijas izmantošanu dažādas tiesību jomās (nodokļu, maksātspējas, komerc-tiesību, tirdzniecības tiesību jomā), var izcelt dažus kritērijus, kuri raksturo darījumu, kas veikts sabiedrības „parasti veicamās komercdarbības ietvaros”, un kurus komersants var izmantot kā indikatoru,

1 *Black's Law Dictionary*, edited by Bryan A. Garner. 8th edition. West, a Thomson business, 2004. gads, 378. lpp.

2 *Bright C.H. –The Ordinary Course of Business//Adelaide Law Review* 138, 1961. gads. Pieejams: <http://classic.austlii.edu.au/journals/AdelLawRw/1961/2.pdf>

3 Перевод, комментарии Захватаева В. Н. «Коммерческий кодекс Франции». г. Москва *Wolters Kluwer*, 2008. gads, 1168. lpp.

Marija Berdova,
zvērīnātu
advokātu
biroja
COBALT
zvērīnāta
advokāta
palīdzē

Ne katra parasta (sistemātiska) darbība, kura ir saistīta ar komerciālajiem aktiem, ir uzskatāma par komerciālu, bet tikai tā, kurai ir profesionāls raksturs.

lai novērtētu darbības atbilstību „parasti veicamās komercdarbības” koncepcijai:

- 1) šāda darbība ir veikta saskaņā ar sabiedrības līdzšinējo praksi un tiek uztverta par sabiedrības ikdienas darbību;
- 2) **šādas darbības veikšanai nav nepieciešams saņemt īpašu sabiedrības valdes vai citas pārvaldes institūcijas pilnvarojumu;** un šādām darbībām ir līdzīgs raksturs, standarta kvalitāte un apjoms, kādas parasti ir veicamas bez jebkāda valdes vai citas pārvaldes institūcijas pilnvarojuma sabiedrības ikdienas darbības ietvaros;
- 3) gadījumā, ja šādas darbības nav veiktas saskaņā ar sabiedrības līdzšinējo praksi, tad ir sagaidāms, ka šādas darbības ir veiktas saskaņā ar sabiedrības esošo ētikas (uzvedības) kodeksu un saskaņā ar sabiedrības budžetu un prognozēm, ko apstiprina sabiedrības valde vai cita pārvaldes institūcija.

Latvijas tiesu prakses atziņas saistībā ar „parasti veicamās komercdarbības” tvērumu

Vērtējot Latvijas tiesu praksi, jāatzīst, ka „parasti veicamās komercdarbības” tvērums tiek pārsvarā izmantots lietās par darījumu, kas slēgts starp saistītajām personām, atzišanu par spēkā neesošu Komerclikuma 139.² un 139.³ panta kontekstā⁴, un no kurām ir vērts apskatīt dažas tēzes:

■ „no atbildētāja rakstveida paskaidrojumiem izriet, ka sapulces apstiprinātie darījumi ir nekustamā īpašuma un kustamā mantas (pamatlīdzekļu) nomas līgums abu sabiedrību atrašanās vieta/adrese/ un divi salīdzinoši nelielu summu aizdevumu līgumu SIA /A/ apgrozāmo līdzekļu palielināšanai. Visi trīs darījumi ir uzskatāmi par darījumiem ar saistītām personām, jo sabiedrības un SIA /B/ dalībnieku un valdes sastāvs ir identisks. Abu sabiedrību komerciālā darbība ir nesaraucami saistīta. Katras sabiedrības komercdarbība bez otras sabiedrības būtu ievērojami apgrūtināta vai pat neiespējama. Savstarpējā

sadarbība izpaužas pamatlīdzekļu nomā, nodrošinājumu sniegšanā kredītiestādēm vienai par otras saistībām aizdevumu saņemšanai, turklāt sabiedrībām ir viena un tā pati juridiskā adrese, viena un tā pati komercdarbības veikšanas vieta utt. Ņemot vērā minēto, tiesai nav pamata apstrīdēt, ka konkrētie darījumi, par kuru apstiprināšanu tika lemts /datums/ ārkārtas dalībnieku sapulcē, atrastos ārpus darījumiem, kas slēgti sabiedrības parasti veicamas komercdarbības ietvaros par parasto vērtību, līdz ar to prasītāja argumenti nav pamatoti”⁵;

■ „Prasītājs uzskata, ka pirmās instances tiesa nepamatoti secinājusi, ka aizdevuma līgums ar SIA /C/ noslēgts parastās komercdarbības ietvaros, jo statūti paredz iepriekšējas piekrišanas nepieciešamību. Civillietu tiesu kolēģija konstatē, ka pirmās instances tiesa pamatoti secinājusi, ka piemērojama Komerclikuma 139.³ panta septītā daļa, kas nosaka, ka šī panta noteikumi neattiecas uz darījumiem, kas slēgti sabiedrības parasti veicamās komercdarbības ietvaros par parasto vērtību, uz bezatlīdzības darījumiem, izsolēm, biržas darījumiem vai gadījumiem, kad darījums noslēgts saskaņā ar tiesas nolēmumu. Prasītājs nepamatoti saistījis iepriekšējas piekrišanas nepieciešamību ar Komerclikuma 139.³ panta septītās daļas piemērošanu, jo minētais Komerclikuma pants ir attiecināms uz īpašiem gadījumiem, kad darījumu slēdz ar valdes, padomes locekli vai saistīto personu, bet atbildētājas statūtos noteiktais ir attiecināms uz visiem aizdevuma līgumiem, neizdalot personu, ar kuru tas noslēgts”⁶;

■ „[...] zemesgrāmatu nodaļas tiesnesim, ņemot vērā likumā noteikto kompetenci un veicamo darbību raksturu, nav iespējams un nav arī pienākuma vērtēt darījumu atbilstību konkrētā komersanta parasti veicamajai komercdarbībai, kā arī darījumu vērtības atbilstību šādu darījumu parastajai vērtībai. [...] No nostiprinājuma lūguma un tam pievienotajiem dokumentiem nav gūstama pārlicība, ka uz konkrētu darījumu attiecināmi Komerclikuma 139.³ panta septītās daļas noteikumi, kā to atzinusi apelācijas instances tiesa. [...] Nav iemesla uzskatīt, ka likumdevējs Komerclikuma 139.³ panta piektās daļas piemērošanas jomā, jo īpaši attiecībā uz zemesgrāmatā nostiprināmām tiesībām, vēlējis noteikt kādus izņēmumus. Ja piekristu sūdzības iesniedzēja

JURISTA PADOMS

- 4 Abi panti tika izslēgti no Komerclikuma ar 15.06.2017. grozījumiem, kas stājās spēkā 13.07.2017.
- 5 Jūrmalas pilsētas tiesas 02.07.2014. spriedums lietā Nr. C17104313 (stājies spēkā 06.08.2014.).
- 6 Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 21.01.2015. spriedums lietā Nr. C17132813 (stājies spēkā 07.03.2015.)

► viedoklim, ka zemesgrāmatu nodaļas tiesnesim, skatot cauri nostiprinājuma lūgumu, Komerclikuma 139.³ panta piektās daļas noteikumi nav saistoši, likuma "Grozījumi Komerclikumā" mērķis – novērst interešu konfliktu sabiedrībā, kapitālsabiedrības un valdes locekļa iespējamās interešu sadursmes risināšana pašā sabiedrībā, netiktu sasniegts⁷.

Zīmīgi, ka šim spriedumam ir pieejami Augstākās tiesas Civillietu departamenta tiesneša V. Jonikāna atsevišķās domas šīs civillietas ietvaros:

■ „Ja zemesgrāmatu nodaļas tiesnese, izskatot nostiprinājuma lūgumu, uzskatīja par nepieciešamību izvērtēt darījuma atbilstību Komerclikuma 139.³ panta prasībām, nostiprinājuma lūdzēja blakus sūdzībā pamatoti norādīts, ka tādā gadījumā bija jāvērtē tā atbilstība Civillikuma normām attiecībā uz priekšnoteikumiem darījumu spēkā esamībai. [...] To, ka zemesgrāmatu nodaļas tiesnesei, izskatot nostiprinājuma lūgumu, nebija pamata vērtēt darījuma noslēgšanas priekšnoteikumus, apliecina Komerclikuma 139.³ panta saturs, ietverot gan normas, kad dalībnieku sapulces akcepts darījuma slēgšanai ir nepieciešams (Komerclikuma 139.³ panta pirmā un piektā daļa), gan normu, kad tas nav nepieciešams (Komerclikuma 139.³ panta septītā daļa). [...] Nav šaubu, ka, neuzklausot komercsabiedrības pārstāvi, neiepazīstoties ar tās statūtiem, saimniecisko darbību raksturojošajiem rādītājiem, gada pārskatiem un, iespējams, citiem dokumentiem, nevar izdarīt secinājumu, vai konkrētajā situācijā aizdevums ietilpst parasti veicamās komercdarbības ietvaros. [...] Komerclikuma 139.³ panta piemērošanas un interpretācijas jautājumi ir tiesas kompetence⁸.”

Tādējādi jāsecina, ka arī atbilstoši esošajai tiesu praksei jautājums par to, vai konkrēts darījums tiek slēgts sabiedrības parasti veicamās komercdarbības ietvaros, nav viennozīmīgs, un tā vērtēšana ir atkarīga no vairākiem kritērijiem, piemēram:

- vai šādi darījumi ir uzskatāmi par ikdienas darījumiem konkrētajā komercdarbības jomā?** Te būtu jāvērtē sabiedrības pagātnē slēgtie darījumi, jāpievērš uzmanība, vai sabiedrība reklamē šos darījumus, vai citādi publiski pozicionē, ka tā slēdz konkrēta veida darījumus; vai sabiedrības personāls ir apmācīts un zinošs, lai slēgtu šāda veida darījumus;
- vai šādi darījumi ir bieži?** Lai varētu atzīt, ka darījumi uzskatāmi par darījumiem, kas veikti sabiedrības parasti veicamās komercdarbības ietvaros, tiem jābūt veiktiem ar zināmu regularitāti;
- vai šādi darījumi ir vienveidīgi?** Lai varētu atzīt, ka darījumi uzskatāmi par darījumiem, kas veikti sabiedrības parasti veicamās komercdarbības ietvaros, tiem jābūt prognozējamiem, vienveidīgiem un konsekventiem;
- vai šādi darījumi ir uzskatāmi par sabiedrības ienākumu avotu?**

Ja atbilde uz visiem iepriekšminētajiem jautājumiem ir apstiprinoša, var secināt, ka konkrēts darījums būtu pieskaitāms pie sabiedrības „parasti veicamās komercdarbības”.

Kā izslēgt nelojālu dalībnieku no sabiedrības ar ierobežotu atbildību

Gan Latvijas, gan ārvalstu tiesībās sabiedrība ar ierobežotu atbildību (SIA) tiek definēta kā sabiedrība, kuras darbības pamats ir dalībnieku savstarpēja lojalitāte. Tomēr bieži laika gaitā dalībnieku starpā šī lojalitāte izzūd un rodas konflikti, kam par iemeslu mēdz būt viena vai vairāku SIA dalībnieku negodprātīga rīcība, kas nav savienojama ar tiem mērķiem, kurus dalībnieki bija nosprauduši, sabiedrību dibinot un veicot tajā investīcijas.

Šādas problēmsituācijas bieži tiek risinātas, ceļot prasību tiesā par dalībnieka izslēgšanu no SIA saskaņā ar Komerclikuma 195. pantu. Kā trāpīgi uzsvērusi Augstākā tiesa kādā no nesenajiem spriedumiem, „ne sabiedrībai, ne citiem tās dalībniekiem nav jāpiecieš savā sastāvā dalībnieks, kurš ne vien lojalitātes pienākumu nepilda, bet ar savu rīcību nodarījis sabiedrībai būtisku kaitējumu, turklāt pastāv iespēja, ka viņš varētu kaitējumu nodarīt arī turpmāk” (sk. Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2018. gada 31. janvāra sprieduma lietā Nr. SKC-34/2018 7. punktu).

Praksē dalībnieka izslēgšana no sabiedrības un tai sekojošā daļu pāreja sabiedrībai izrādījies pietiekami efektīvs konfliktsituācijas risināšanas paņēmieni starp dalībniekiem un vienlaikus arī veids, kādā aizsargāt savas investīcijas. Komerclikuma 195. pants, kurš saturiski pārņemts no Igaunijas komerciesībām, ir visai lakonisks un tiem, kam nav jurista izglītības, šķiet pat diezgan neskaidrs. Tomēr gan tiesību doktrīnā, gan judikatūrā ir izkristalizējušās atziņas, kuras jāņem vērā, izvērtējot iespējamās prasības par dalībnieka izslēgšanu izredzes.